

Μνήμων

Τόμ. 12 (1989)

Βιβλιοθήκη Αλέξανδρου Παπαναστασίου.
Κατάλογος, εποπτεία Δ. Σ. Κωνσταντόπουλος-Α. Ι.
Τάχος, επιμέλεια Γ. Αναστασιάδης-Α. Μητρούδη

ΑΛΕΞΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

doi: [10.12681/mnimon.457](https://doi.org/10.12681/mnimon.457)

Βιβλιογραφική αναφορά:

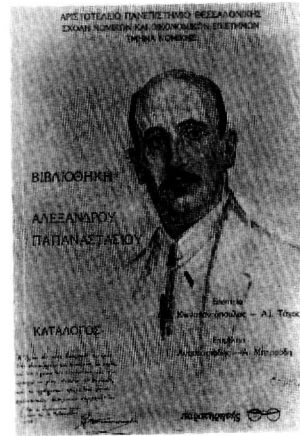
ΠΟΛΙΤΗΣ Α. (1989). Βιβλιοθήκη Αλέξανδρου Παπαναστασίου. Κατάλογος, εποπτεία Δ. Σ. Κωνσταντόπουλος-Α. Ι. Τάχος, επιμέλεια Γ. Αναστασιάδης-Α. Μητρούδη. *Μνήμων*, 12, 296–298. <https://doi.org/10.12681/mnimon.457>

Βιβλιοθήκη Αλέξανδρου Παπαναστασίου. Κατάλογος, εποπτεία Δ. Σ. Κωνσταντόπουλος-Α. Ι. Τάχος, επιμέλεια Γ. Αναστασιάδης-Α. Μητρούδη, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, 1984, 493 σ.

Ωραία η ιδέα να δημοσιευτεί ένας κατάλογος των βιβλίων του Αλέξανδρου Παπαναστασίου, που από το 1958 είχαν δωρηθεί στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ύστερα από τις στερεότητες, θα έλεγε κανένας πια, κακοτυχίες κάθε δωρεάς βιβλίων — χρόνιος εγκλεισμός σε κάποια υπόγεια, αδιαφορία, εγκατάλειψη — δυο καθηγητές του Αριστοτέλειου, οι ίδιοι που ανέλαβαν και την εποπτεία του τυπωμένου καταλόγου, τα ανακάλυψαν και φρόντισαν να ταχτοποιηθούν στο σπουδαστήριο Δημοσίου Δικαίου της Νομικής: έτσι τα βιβλία μπορούν να συνεχίσουν τη ζωή-τους. Με τον τυπωμένο μάλιστα κατάλογο, μια βιβλιοθήκη είναι σαν να γεννιέται δεύτερη φορά.

Ωστόσο η πραγματοποίηση του καταλόγου έγινε με τόσο αξιοθρήνητο τρόπο, που η μόνη θεραπεία θα ήταν ένας καινούριος απ' την αρχή κατάλογος. Βαρύς ο λόγος: βαριά και η ευθύνη-μου που τον προφέρω. Μα άλλη λύση δεν βλέπω: η ακαταστασία της ταξινόμησης και τα λάθη είναι τόσα και τέτοιας υφής, ώστε να καθιστούν ολότελα δύσχρηστο ένα εργαλείο που από τη φύση-του οφείλει να είναι εύχρηστο, και παραπλανητικό ένα «ταμείο» γνώσης.

Οι επιμελητές (είτε οι επόπτες) προτίμησαν μια θεματική κατάταξη των βιβλίων. Παρατρέχω τις γενικού τύπου συζητήσεις για το πόσο είναι λειτουργική είτε απλώς εφικτή μια τέτοια ταξινόμηση, γιατί η εφαρμογή έγινε με τρόπο που δεν επιτρέπει θεωρητικές συζητήσεις. Πρώτα πρώτα πολλαπλασιάστηκε υπέρμετρα ο αριθμός των κατηγοριών — πενήντα. Έπειτα δεν υπάρχει καμία έννοια εσωτερικής υποδιαίρεσης ή μιας κοινής βάσης. Αρχίζει με μερικές κατηγορίες νομικών βιβλίων, ύστερα έρχονται κάποιες ιστορικές, ύστερα ξανά νομικές, ύστερα ξανά ιστορικές, τέλος άλλες. Ή πάλι έχουμε μία κατηγορία «Φιλολογία» και μιαν άλλη χωριστή «Λογοτεχνία» — πού να ξέρεις πού θα αναζητήσεις το βιβλίο που ψάχνεις; Και ο κυκεώνας πολλαπλασιάζεται από την ταξινόμηση: λόγου χάρη οι περισσότεροι αρχαίοι κλασικοί βρίσκονται στη «Φιλολογία», εκτός από τον Θεόκριτο και τον Θεόφραστο που έσπασαν στα δύο: μία έκδοση των *Βουκολικών* στη «Φιλολογία», μια στη «Λογοτεχνία», κλπ. Και επειδή ίσως είναι ευρωπαϊκές εκδόσεις οι περισσότεροι, τα ονόματά-τους πέρασαν στο λατινικό αλφάβητο, και μάλιστα θλιβερά παραλλαγμένα: ο Δημοσθένης γράφεται Demosthenus και Demosthenis κοντά στο Demosthenes (το ένα κάτω από τ' άλλο), και τα παρόμοια — σχεδόν κανένα όνομα αρχαίου Έλληνα κλασικού δεν είναι ορθά γραμμένο. Και ακόμα πιο παραπλανητικό είναι βέβαια ότι σε πάμπολλες περιπτώσεις το βιβλίο αναφέρεται με το όνομα του φιλολογικού εκδότη ή μεταφραστή, κι όχι του συγγραφέα. Πάντα μένοντας στην κατηγορία «Φιλολογία», ο Βιργίλιος (ταξινομημένος στο ελληνικό αλφάβητο για τις μεταφράσεις-του) φέρεται να έχει γράψει ένα

έργο *Αινείας* (και το τραγελαφικό είναι ότι διαβάζουμε: «*Αινείας, μεταφρασθείσα...*») κλπ., τέσσερις φορές έτσι και μία σωστά), και στην ίδια κατηγορία βρίσκουμε το *Μαράσλειο και ζωή*, του Δελμούζου (ενώ υπάρχει κατηγορία « Εκπαίδευση»), μια μεταφρασμένη λογική (υπάρχει κατηγορία «Φιλοσοφία») και μια μυθολογία (υπάρχει κατηγορία «Αρχαία Ελλάδα») και άλλα πολλά παρόμοια.

Συνεχίζω με τις κατηγορίες· εκείνες που περιλαμβάνουν τα ιστορικά βιβλία αποτελούν όπως είπαμε δύο ομάδες, τις αντιγράφω από τα περιεχόμενα: «Πολιτική Ιστορία», «Νεοελληνική πολιτική ιστορία», «Ελληνική συνταγματική ιστορία», «Διπλωματική ιστορία», «Ελληνική διπλωματική ιστορία» εδώ μεσολαμβάν νομικής υφής κατηγορίες, και πάλι: «Ελληνική οικονομική ιστορία», «Ιστορία», «Ελληνική ιστορία», «Αρχαία Ελλάδα», «Αρχαία Ρώμη», «Βυζάντιο». Το θεωρητικό αυτό χάος πολλαπλασιάζεται στην εφαρμογή του: η έκθεση του Αντωνάκη για τα *Μαρσλειάκα* βρίσκεται στην «Νεοελληνική πολιτική ιστορία», μαζί με την *Ιστορία* του Γόλσμυθ, τον *Ρήγα Φεραίο* του Γιάννη Κορδάτου, το *Αρχείο του Γεώργιου Καραϊσκάκη*, την *Ιστορία της Ύδρας* του Αντ. Κριεζή, κ.ο.κ.

Για την Εκπαίδευση πάλι συναντάμε δυο κατηγορίες, η μια «Εκπαίδευση» και η προηγούμενη της «Ανωτάτη εκπαίδευση». Για να ξεχωρίζει προφανώς η ήρα από το στάρι. Θα τερματίσω τα περί κατηγοριών με το εξής: ενώ έχουμε δεκαεφτά λογίων νομικές κατηγορίες και μία επιπλέον με το τίτλο «Νομοθετικά κείμενα», στο τέλος προστέθηκε ακόμα μία με τον τίτλο «Κώδικες», όπου ταξιθετούνται πάλι νομοθετικά κείμενα — που έχουν όμως στον τίτλο και τη λέξη «κώδιξ» (εκτός από δύο που αναφέρονται στο σύνταγμα).

Και μόλις προχωρήσει κανείς στην εσωτερική κατάταξη των βιβλίων το γενικό θαλάσσωμα επεκτείνεται. Λόγου χάρη στη «Θεολογία» ταξινομούνται βιβλία όπως η *Βυζαντινή μουσική* του Ελισαίου Γιανίδη, *Τα εν Ρουμανία ελληνικά μοναστηριακά κτήματα* του Λεβίδη, το περιοδικό *Εβδομάς* του Καμπούρογλου (ίσως γιατί φέρει υπότιτλο: «σύγγραμμα εκδιδόμενον κατά Κυριακήν») και η μελέτη του Λουδοβίκου Feuerbach *Das Wesen des Christentums*· στη «Φιλοσοφία» μπαίνει το θεατρικό έργο του Λέσσιγκ *Náθαν ο Σοφός* (χωρίς το όνομα του συγγραφέα, μόνο με το όνομα του Θ. Αφεντούλη που είναι, βέβαια, ο μεταφραστής), το *Περί ζώων μοριών* του Αριστοτέλη, μια γαλλική μετάφραση των *Επτά επί Θήβαις* του Αισχύλου, ένα βιβλίο του Μανόλη Τριανταφυλλίδη *Επιστήμη και ήθος* (που απευθύνεται, είναι αλήθεια, στη Φιλοσοφική σχολή), το *Μωρίας εγκώμιον* του Έρασμου (που λημματογραφείται έτσι: Rotteram von Erasmos — αλήθεια λέω, σελ. 199, δεύτερο λήμμα). Στην κατηγορία «Ιστορία» βρίσκουμε ένα βιβλίο με τον τίτλο: *Ο επερχόμενος πόλεμος θα διεξαχθεί επί του γερμανικού εδάφους*; ενώ ένα *Ημερολόγιο* του έτους 1889 μπαίνει στην «Ελληνική Ιστορία», και τα *Μνημεία* του Καμπούρογλου στην «Αρχαία Ελλάδα». Θα μπορούσε κανείς να συνεχίζει ασταμάτητα, κράτησα όμως για το τέλος το ότι η *Θεωρία* του Αϊνστάϊν μπαίνει στην «Πολιτική σκέψη». Φαντάζομαι πως αυτά αρκούν για να εννοήσουμε πως αν προχωρούσαμε σε λεπτές, ακριβέστερες διακρίσεις — αυτό όμως περιμένει κανείς από έναν κατάλογο καθ' ύλην — οι περισσότερες ταξιθετήσεις θα έπρεπε να αναδιαρθρωθούν τελείως.

Μολονότι μακρηγόρησα, χρειάζεται να επισημάνω την κακοποίηση των ονομάτων των συγγραφέων. Ο Λανίτης γίνεται Λανίτος, ο Ζερλέντης Ζερλέντος, ο Κοντογόνης Κοντογόνος, ο Ευταξίας Ευτάξιος, και λοιπά, και λοιπά — ως και ο Χιώτης, Χιώτος. Ο Δίων ο Κάσσιος γίνεται Δίων. (ναι, με τελεία) Κάσσιους, ο Απολλώνιος ο Ρόδιος Phodius A., ο Βεκκαρίας Βεκκάριος, ο Hesselting Hesse Ling, ο Πολέμων Polemonis, ο Δάντης Alighieris D. Και το «Κοινωνικό μανιφέστο», μετάφραση του Κ. Χατζόπουλου εμφανίζεται

να το έχει γράψει κάποιος κύριος Μ. Έγγελς (σελ. 69 για τους δύσπιστους. Προφανώς το «Μαρξ» θεωρήθηκε το μικρό, και συντομογραφήθηκε).

Νομίζω πως αυτά αρκούν. Φυσικά ούτε λόγος για κάποιο σύστημα στην ορθή παρουσίαση των τίτλων (στα ελληνικά βιβλία ο τίτλος αποδίδεται με πλάγια στοιχεία, στα ξενόγλωσσα όχι, αλλά να ήταν αυτό μονάχα!), για αναγραφή σελίδων, σχήματος, για στοιχειωδώς προσεκτική εκτύπωση (ώς και το φύλλο τίτλου είναι στραβά κολλημένο), για απόδοση των ονομάτων στη γλώσσα-τους, για ταύτιση των πασίγνωστων, έστω, ψευδωνύμων, για κάποιο ευρητήριο που να βοηθάει το ψάξιμο. Κρίμα τον κόπο, γιατί τεσσεράμισι χιλιάδες βιβλία, όσο βιαστικά και να τ' αντιγράψεις είναι κόπος πολύς. Κρίμα φυσικά και τα έξοδα: κρίμα και την ωραία βιβλιοθήκη.

ΑΛΕΞΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Άγγελική Λαΐου-Θωμαδάκη, 'Η άγροτική κοινωνία στην ύστερη βυζαντινή εποχή, μετάφραση Άγλαΐα Κάσδαγλη, εκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Έθνικής Τραπέζης, Άθήνα 1987, 449 σ.

Το βιβλίο της Άγγελικής Λαΐου-Θωμαδάκη, *Η άγροτική κοινωνία στην ύστερη βυζαντινή εποχή*, που εκδόθηκε από το Μορφωτικό Ίδρυμα της Έθνικής Τραπέζας, κυκλοφόρησε για πρώτη φορά στην Άμερική το 1977 με τίτλο: *Peasant Society in the Late Byzantine Empire. A Social and Demographic Study*. Η ελληνική του έκδοση, σε μετάφραση της Άγλαΐας Κάσδαγλη, περιέχει άναθεωρήσεις και αλλαγές, πού, κατά την συγγραφέα, συχνά είναι σημαντικές. Δεδομένου ότι η ελληνική βιβλιογραφία δεν είναι πολύ πλούσια σε πρόσφατες μονογραφίες για την κοινωνική και οικονομική ιστορία του Βυζαντίου, η έκδοση της μελέτης αυτής στα ελληνικά άποτελεί μεγάλο κέρδος για τις βυζαντινές και γενικότερα τις ιστορικές σπουδές στη χώρα μας.

Άπό τόν τίτλο του βιβλίου γίνεται άμέσως σαφές ότι η Λαΐου καταλιάνεται με τó όξυ όσo και δυσεπίλυτο πρόβλημα της δομής της άγροτικής κοινωνίας, όπως αυτή διαμορφώθηκε κατ'α τους ύστερους βυζαντινούς χρόνους, στην εποχή δηλαδή τών κοινωνικών και οικονομικών εξελίξεων πού συνεπαγόταν η έδραΐωση της μεγάλης γαιοκτησίας. Είναι γνωστό ότι τó πρόβλημα αυτό άπασχόλησε άπό νωρίς τους βυζαντινολόγους, οί όποιοι για πολλά χρόνια προσπαθοΐσαν νά άπαντήσουν στο έρώτημα άν η βυζαντινή κοινωνία ήταν φεουδαρχική ή όχι.

Τó έρώτημα αυτό λανθάνει, κατά την γνώμη μου, και στην μελέτη της Λαΐου, χωρίς

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΛΑΪΟΥ-ΘΩΜΑΔΑΚΗ
Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ
ΣΤΗΝ ΥΣΤΕΡΗ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΕΠΟΧΗ
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΓΓΛΑΪΑΣ ΚΑΣΔΑΓΛΗ

